

AUKŠČIAUSIOJI
AUDITO INSTITUCIJA

OFICIALIOSIOS STATISTIKOS ORGANIZAVIMAS

2022 m. birželio 1 d.

Nr. VAE-5

SANTRAUKA

Audito svarba

Aktualūs ir kokybiški duomenys būtini siekiant prisitaikyti prie nuolat besikeičiančio pasaulio, atsakyti į sprendimus priimančių viešų ar privačių asmenų, nacionalinių ar tarptautinių institucijų klausimus. Patikima oficialioji statistika yra svarbi formuojant įrodymais pagrįstą politiką ir pasiekti efektyvių rezultatų užtikrinant valstybės, visuomenės ar individualius interesus. Lietuvos statistikos departamento veiklos kokybė lemia ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos politinių sprendimų pagrįstumą – 84 proc. Lietuvos statistikos departamento 2021 m. atliktų statistinių tyrimų yra priskiriami Europos statistikai, t. y. teikiami Europos Sąjungos statistikos tarnybai (Eurostatui)¹.

2020–2022 m. laikotarpiu Lietuvoje kilusios krizinės situacijos (valstybės lygio ekstremaliosios situacija dėl COVID-19 pandemijos ir masinio užsieniečių antplūdžio, nepaprastoji padėtis dėl Rusijos karo Ukrainoje) parodė rengiamos oficialiosios statistikos reikšmę, kaip svarbu institucijoms naudotis operatyviais ir detaliais ir duomenimis, jų pagrindu atlikus situacijos analizę, prognozuoti krizės eigą ir priimti skubius bei duomenimis pagrįstus sprendimus.

Seimo patvirtintoje Aštuonioliktosios Vyriausybės programoje numatyta², kad esamos (krizinės) aplinkybės diktuoja ne tik būtinybę greitai veikti, bet ir remiantis žiniomis, prognozėmis bei duomenimis, atversti naują pažangos lapą, kur įmanoma, Vyriausybei priimti sprendimus ir juos aiškinti remiantis atvirais duomenimis.

Siekdami įvertinti, ar esama Lietuvos oficialiosios statistikos sistema veikia efektyviai ar jos plėtra atitinka valstybės ir visuomenės poreikius, ar sudaromos sąlygos oficialiosios

¹ Guide to statistics in European Commission development cooperation, European Union, 2021; Lietuvos statistikos departamento 2021 m. veiklos ataskaita, 2022-03-01 Nr. VN-143.

² Vyriausybės 2021-03-10 nutarimas Nr. 155 „Dėl XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano“, 4, 19 p.

statistikos duomenų kokybei užtikrinti, ar sudarytos prielaidos priimti duomenimis grįstus valdymo sprendimus, atlikome valstybinį veiklos auditą.

Audito tikslas ir apimtis

Audito tikslas – įvertinti, ar oficialioji statistika organizuojama taip, kad ji galėtų būti panaudojama valdymo sprendimams priimti.

Pagrindiniai audito klausimai:

- ar Oficialiosios statistikos programa sudaroma taip, kad atitiktų valstybės poreikius;
- ar įgyvendinant Oficialiosios statistikos programą sudarytos sąlygos duomenų kokybei užtikrinti;
- ar užtikrinamos galimybės sprendimų priėmėjams laiku pasinaudoti duomenimis.

Audituojamieji subjektai:

- Finansų ministerija, nes formuoja valstybės politiką oficialiosios statistikos srityje, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą³, tvirtina Oficialiosios statistikos programos I dalį⁴;
- Lietuvos statistikos departamentas, nes dalyvauja formuojant valstybės politiką oficialiosios statistikos valdymo srityje, rengia Oficialiosios statistikos programos I dalį, ją vykdo ir koordinuoja kitų šią statistiką tvarkančių įstaigų veiklą, vykdamas Oficialiosios statistikos programą⁵;
- Higienos institutas, Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos sporto centras, Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, nes vykdo statistinius tyrimus, įtrauktus į Oficialiosios statistikos programos I dalį.

Audito metu informaciją rinkome iš Vyriausybės kanceliarijos, Ryšių reguliavimo tarnybos, apklausėme visas (14) ministerijas, bendravome su Užimtumo tarnybos, Vyriausybės strateginės analizės centro atstovais.

Audituojamasis laikotarpis – 2019–2021 m. Siekdami įvertinti tendencijas ir pokyčius organizuojant oficialiąją statistiką, naudojome ankstesnių ir 2022 m. duomenis.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos banko veiklą tvarkant oficialiąją statistiką daugiausia reglamentuoja Europos Centrinio Banko teisės aktai, Lietuvos bankas neįtrauktas į oficialiosios statistikos organizavimo auditą kaip audituojamas subjektas.

Auditas atliktas pagal tarptautinius aukščiausiųjų audito institucijų standartus. Audito apimtis ir taikyti metodai išsamiau aprašyti 2 priede „Audito apimtis ir metodai“ (46 psl.).

³ Vyriausybės nutarimai: 2010-03-24 Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“, 1.3.4. p.; 1998-09-08 Nr. 1088 „Dėl Lietuvos Respublikos finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 7.4. p.

⁴ Oficialiosios statistikos įstatymas, 9 str. 1 d. 1 p.

⁵ Ten pat, 6 str. 1 ir 4 d.

Pagrindiniai audito rezultatai

Oficialioji statistika dar nėra organizuojama taip, kad visais atvejais ji galėtų būti panaudojama valdymo sprendimams priimti.

1. Oficialiosios statistikos programos sudarymas ir įgyvendinimas turi trūkumų

- Statistiniai tyrimai į Oficialiosios statistikos programą įtraukiami, kai jie pavedami Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos Respublikos įstatymais ir Vyriausybės nutarimais. Lietuvos statistikos departamentas, rengdamas šią programą, ir Finansų ministerija, tvirtindama ją, neužtikrino, kad visi statistiniai tyrimai į 2019–2021 m. programas būtų įtraukti tinkamu teisiniu pagrindu: 11 iš 44 (25 proc.) statistinių tyrimų, įtrauktų į 2019–2021 m. oficialiosios statistikos programas, nepavesti atlikti minėtais teisės aktais. Esant netinkamam teisiniam pagrindui neužtikrinama, kad ši programa būtų sudaroma taip, kad atitiktų valstybės poreikius, nustatytus teisės aktuose (1.1 poskyris, 13 psl.).
- Lietuvos statistikos departamentas atlieka eksperimentinius statistinius tyrimus, kurie neįtraukiami į Oficialiosios statistikos programą, nes atliekami naudojant naujus, alternatyvius statistikos skaičiavimo būdus. Eksperimentinė statistika kasmet plečiama, jai skirtas finansavimas auga: 2020 m. buvo skirta 82,5 tūkst. Eur, 2021 m. – 124,7 tūkst. Eur. Oficialiosios statistikos portale pateikiami eksperimentinių statistinių tyrimų rodikliai, bet trūksta šios veiklos reglamentavimo: neapibrėžtas eksperimentinių statistinių tyrimų poreikio vertinimas ir atranka, šių tyrimų kryptys, naujų inovatyvių duomenų šaltinių panaudojimo galimybių vertinimas, tyrimų duomenų pritaikomumas ir panaudojimas ir kt. Neapibrėžus eksperimentinių statistinių tyrimų, kada ir kaip jie atliekami, nesudarytos sąlygos greičiau gauti reikiamą informaciją (1.1 poskyris, 16 psl.).
- Statistiniams tyrimams atlikti reikalingos lėšos auga: 2019–2021 m. laikotarpiu jos padidėjo 2,7 mln. Eur (34 proc.) iki 10,6 mln. Eur. Viena priežasčių – darbuotojų, rengiančių oficialiąją statistiką, darbo užmokesčio augimas. Nors kiekvienam statistiniam tyrimui reikalingų lėšų suma pateikiama Oficialiosios statistikos programoje, tačiau tokias lėšas savo tyrimams planuoja tik Lietuvos statistikos departamentas. Kitos audituotos šią statistiką tvarkančios įstaigos lėšų statistiniams tyrimams poreikio neplanuoja, šių tyrimų finansavimo poreikį aiškina juos atliekančių darbuotojų darbo užmokesčio fondo analizėmis. Be to, nevertinamas lėšų šiems tyrimams atlikti panaudojimas, nė viena vertinta oficialiąją statistiką tvarkanti įstaiga neatlieka statistinių tyrimų kaštų ir naudos analizės. Ekonomikos ir inovacijų ministerija 2019–2020 m. VĮ Registrų centrui kompensavo 1,3 mln. Eur už Lietuvos statistikos departamentui suteiktas neatlygintinas paslaugas. Ši suma nenurodyta Oficialiosios statistikos programoje. Tikslī oficialiosios statistikos rengimo kaina neparodoma. Netaikant vienodų principų planuojant lėšas statistiniams tyrimams, nevertinant jų panaudojimo, neatliekant statistinių tyrimų kaštų ir naudos analizės nesudaromos sąlygos efektyviau organizuoti oficialiąją statistiką (1.2 poskyris, 17 psl.).
- Lietuvos statistikos departamento rengiamoje kasmetinėje Oficialiosios statistikos programos vykdymo ataskaitoje skelbiama informacija yra neatsekama pagal statistinius tyrimus. Nenurodant informacijos pagal

statistinius tyrimus, apsunkinamos galimybės įvertinti, ar atlikti visi programoje nurodyti tyrimai ir kokie jų rezultatai (1.3 poskyris, 21 psl.).

- Beveik pusė (21 iš 44) statistinių tyrimų sukėlė statistinės atskaitomybės našta respondentams 2019–2021 m., tačiau šią naštą vertino tik 1 iš 7 vertintų įstaigų – Lietuvos statistikos departamentas dėl savo atliktų statistinių tyrimų. Faktinės vidutinės metinės vienos įmonės laiko sąnaudos, skirtos statistiniams duomenims parengti ir statistinėms ataskaitoms pildyti, mažėjo nuo 7,9 val. 2019 m. iki 6,8 val. 2021 m. Ateityje šio rodiklio mažinti Lietuvos statistikos departamentas neplanuoja. Sistemiskai nevertinant visų oficialiąją statistiką tvarkančių įstaigų sukeltos statistinės atskaitomybės naštos respondentams, nesudaromos prielaidos imtis priemonių mažinti šią naštą, jei ji yra pernelyg didelė (1.4 poskyris, 22 psl.).

2. Yra erdvės gerinti duomenų kokybės užtikrinimo sąlygas

- Lietuvos statistikos departamentas yra oficialiosios statistikos organizavimą koordinuojanti įstaiga, turinti užtikrinti kokybišką statistiką. Ji yra grindžiama tinkama metodika, kurioje nustatomos procedūros, užtikrinančios standartinių sąvokų, apibrėžčių, klasifikatorių ir kitų standartų taikymą. Tačiau oficialiąją statistiką tvarkančios įstaigos beveik trečdalį (14 iš 44) statistinių tyrimų 2019–2021 m. atliko neturint metodikų ar pagal su Lietuvos statistikos departamentu nesuderintas metodikas. Vienas iš informacijos apie statistinį tyrimą šaltinių yra jo metaaprašas, kuris išorės vartotojui padeda geriau suprasti statistinę informaciją. 44-ių statistinių tyrimų metaaprašuose pateikiama informacija ne apie visus nustatytus duomenų kokybės kriterijus. Trūkstant minėtos informacijos ir nepatvirtinus ar nesuderinus metodikų su Lietuvos statistikos departamentu, nesudaromos pakankamos sąlygos duomenų kokybei užtikrinti (2.1 poskyris, 26 psl.).
- Oficialiosios statistikos portale neskelbiama 25 proc. (11 iš 44) statistinių tyrimų rezultatų. Be to, 5 iš 33 skelbiamų statistinių tyrimų nepateikiami metaaprašai. Skelbiant ne visą oficialiąją statistiką šiame portale, nesudaromos sąlygos vartotojams patogiai naudotis statistiniais duomenimis (2.2 poskyris, 29 psl.).
- Rodiklių revizijos užtikrina duomenų patikimumą, todėl svarbu, kad jie būtų peržiūrėti, tikslinami ir būtų matomas šių veiksmų atsekamumas. Oficialiąją statistiką tvarkančios įstaigos daugiau nei trečdalio (16 iš 44) statistinių tyrimų 69 (iš 314) rodiklius 2019–2021 m. tikslino, tačiau dėl 33 iš jų metaaprašuose nepateikė tikslinimo priežasčių. Be to, Oficialiosios statistikos portale nepažymima, jei rodikliai peržiūrėti, bet netikslinami. Neturint visos informacijos apie rodiklių revizijas, vartotojams nesudaromos galimybės suprasti rodiklių pakeitimus, kad galima būtų juos tinkamai naudoti (2.3 poskyris, 30 psl.).

3. Įrankis spartinti duomenų gavimą sukurtas, bet dar nepakankamai funkcionalus

- Siekiant užtikrinti valstybės informacinių išteklių duomenų išsamumą, struktūrizavimą, nedubliavimą, didinti duomenų prieinamumą ir galimybes sprendimų priėmėjams laiku pasinaudoti duomenimis, 2020 m. pradėta kurti Valstybės duomenų valdymo informacinė sistema. 2020–2021 m. šiai sistemai

kurti ir palaikyti panaudota 5,9 mln. Eur, 2022–2024 m. jos išlaidymui planuojama skirti 9,6 mln. Eur. Lietuvos statistikos departamentas buvo numatęs, kad šios sistemos išorės naudotojų skaičius kasmet augs po 5 proc., lyginant su 2021 m. duomenimis. 2022 m. kovo mėn. duomenimis, išorės naudotojų skaičiaus augimas, lyginant su 2021 m. duomenimis, siekė 74 proc. ir viršijo nustatytą 2022 m. rodiklį 15 kartų, 2024 m. rodiklį – 5 kartus. Taip pat departamentas buvo numatęs, kad 2021 m. administracinių duomenų šaltinių, kurių duomenys bus integruoti į sistemą, skaičius sieks 50, tačiau šio rodiklio pasiekimas – 70 proc. Valstybės duomenų valdysenos informacinė sistema sukurta, poreikis naudotis jos duomenimis auga, tačiau ji nėra visiškai funkcionali, nes nėra teisinio pagrindo „pripildyti“ šį įrankį duomenų ir sprendimų priėmėjams gauti juos sparčiau (3 skyrius, 34 psl.).

Pokyčiai audito metu

- 2022-05-16 įregistruotas Lietuvos statistikos departamento parengtas Oficialiosios statistikos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas⁶, kuriuo ketinama įteisinti valstybės duomenų valdyseną, Lietuvos statistikos departamentą pertvarkyti į Valstybės duomenų agentūrą.
- 2022-03-25 Lietuvos statistikos departamentas patvirtino Statistinės atskaitomybės naštos mažinimo politiką⁷, kurioje nurodyta, kad vidutiniškai per metus vieno ūkio subjekto skiriamas laikas statistiniams duomenims parengti ir statistiniams formuliams pildyti nedidėtų.
- 2022-04-12 Lietuvos sporto centras suderino su Lietuvos statistikos departamentu ir patvirtino statistinio tyrimo „Fizinio aktyvumo ir sporto statistiniai rodikliai“ metodiką⁸.
- 2022-04-29 Valstybinė darbo inspekcija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikė derinti Lietuvos statistikos departamentui naują redakciją išdėstytą statistinio tyrimo „Nelaimingi atsitikimai darbe ir susirgimai profesinėmis ligomis“ metodikos projektą, kurį 2022-06-16 numatoma svarstyti Metodinės komisijos posėdyje⁹.

Rekomendacijos

Finansų ministerijai

1. Siekiant tobulinti sąlygas statistikos duomenų kokybei užtikrinti, rekomenduojame imtis veiksmų, kurie sustiprintų Lietuvos statistikos departamento vaidmenį

⁶ Oficialiosios statistikos įstatymo Nr. I-270 pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIVP-1692 (nauja redakcija).

⁷ Patvirtinta Lietuvos statistikos departamento generalinio direktoriaus 2022-03-25 įsakymu Nr. DJ-86 „Dėl statistinės atskaitomybės naštos mažinimo politikos nustatymo“.

⁸ Lietuvos sporto centro direktoriaus 2022-04-12 įsakymas Nr. V-20 „Dėl Lietuvos sporto statistikos rengimo metodikos patvirtinimo“.

⁹ Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2022-05-17 raštas Nr. SD-129-10835 „Dėl valstybinio audito ataskaitos „Oficialiosios statistikos organizavimas“ projekto.“

koordinuojant oficialiosios statistikos organizavimą (1-asis ir 2-asis pagrindiniai audito rezultatai).

Lietuvos statistikos departamentui

2. Siekiant užtikrinti, kad Oficialiosios statistikos programa būtų sudaroma taip, kad atitiktų valstybės poreikius ir įsipareigojimus Europos statistikos sistemai, rekomenduojame sukurti kontrolės procedūras, kurios užtikrintų, kad visi statistiniai tyrimai būtų pavesti Europos Sąjungos teisės aktais, Lietuvos Respublikos įstatymais ir Vyriausybės nutarimais (1-asis pagrindinis audito rezultatas).
3. Siekiant efektyvesnio oficialiosios statistikos rengimo proceso, rekomenduojame (1-asis pagrindinis audito rezultatas):
 - 3.1. sukurti visiems statistiniams tyrimams planuojamų lėšų apskaičiavimo ir jų panaudojimo vertinimo metodiką ir užtikrinti, kad ją taikytų visos oficialiąją statistiką tvarkančios įstaigos;
 - 3.2. užtikrinti, kad būtų atliekamas visų statistinių tyrimų lėšų panaudojimo vertinimas, o jo rezultatai būtų naudojami sprendimams dėl statistinio tyrimo atlikimo priimti;
 - 3.3. nustatyti, kad Oficialiosios statistikos programos vykdymo ataskaitoje būtų pateikiama informacija apie statistinių tyrimų rezultatus bei lėšų panaudojimą;
 - 3.4. apibrėžti eksperimentinių statistinių tyrimų atlikimo atvejus, procedūras, apimtis, įgyvendinimo stebėseną.
4. Siekiant mažinti statistinės atskaitomybės naštą respondentams, rekomenduojame sistemaiškai vertinti visų oficialiąją statistiką tvarkančių įstaigų sukeltą statistinės atskaitomybės naštą respondentams (1-asis pagrindinis audito rezultatas).
5. Siekiant vartotojams informaciją apie statistinius tyrimus pateikti patogiai ir aiškiai, rekomenduojame (2-asis pagrindinis audito rezultatas):
 - 5.1. visą pagal Oficialiosios statistikos programą atliekamų statistinių tyrimų informaciją skelbti Oficialiosios statistikos portale;
 - 5.2. skelbti visų statistinių tyrimų metaaprašus, nurodant tikslintų rodiklių tikslinimo priežastis.

Rekomendacijų įgyvendinimo priemonės ir terminai, laukiamas audito poveikis ir pokyčių vertinimo rodikliai pateikti ataskaitos dalyje „Rekomendacijų įgyvendinimo planas“ (39 psl.). Aktuali informacija apie rekomendacijų įgyvendinimo būklę, rezultatus ir įvykusius pokyčius yra skelbiama atvirose duomenyse Valstybės kontrolės interneto svetainėje <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/AtviriDuomenys>.